

HISTORIA ZIEMI KOZIELSKIEJ

Ziemia Kozielska leży w Pradolinie Górnej Odry w tzw. Obniżeniu Kozielsko-Raciborskim. Obecny krajobraz ukształtowany został 12-10 tys. lat przed naszą erą w efekcie ostatniego zlodowacenia. Masy wody spływającej do Bałtyku po stopnieniu lodowca wytworzyły trzy tzw. dzielnice florystyczno-faunistyczne: dolina Odry, lewobrzeżny obszar lessowy (dziś pola uprawne) i prawobrzeżne zalesione wydmy morenowe. Pierwotnie oba brzegi Odry zostały opанowane przez lasy, ale w czasach, gdy ludzie zaczęli przechodzić z koczowniczego w osadniczy tryb życia, sukcesywnie karczowano lasy. Proces ten zachodził intensywniej na terenach o żyznej pokrywie lessowej, stąd także dziś lasy dominują na słabszych piaszczystych terenach prawobrzeżnych..

Pierwsza wzmianka na temat Koźła pojawia się *Kronice* Galla Anonima, czytamy tam: „Tymczasem zwiastowano mu [Bolesławowi Krzywoustemu] właśnie, że gród [łac. *castrum* – czasami tłumaczone jako zamek] Koźle na pograniczu czeskim sam przez się spłonął jednak, a nie z ręki wrogów. On jednak sądząc, że ktoś podstępnie to uczynił, i obawiając się, że Czesi pospieszą gród obwarować, natychmiast pognął tam z bardzo nielicznym poczem i własnymi rękami robotę rozpoczął na miejscu”. Wydarzenie miało miejsce w 1104 r. i dotyczyło najazdu Świętopelka na Śląsk, który skończył się m.in. spaleniem Koźła. Bolesław Krzywousty szybko udał się do Koźła, by go odbudować. W 1105 r. miasto ponownie płonęło. Kolejny najazd na Koźle miał mieć miejsce w 1106 r. Ponownie Koźle wzmiankowane jest w kontekście bitwy pod Raciborzem, która miała miejsce w 1108 r.

W 1281 r. doszło do podziału księstwa opolskiego i wydzielenia księstwa bytomsko-kozielskiego, niewątpliwie zatem w tym czasie musiała funkcjonować wieża – donżon. Jednakże, źródła pisane wskazują, iż w I poł. XIII w. na terenie Koźła funkcjonowała warownia – brak jednak informacji, czy był to obiekt murowany czy drewniano-ziemny. W XIII w. doszło do rozbudowy zabudowań wokół wieży. Została ona otoczona murem, wybudowano wieżę narożną, która była wieżą strzelniczą i pełniła funkcję wieży ostatecznej obrony. Na przestrzeni lat wykształciły się następujące części składowe kompleksu zamkowego: mur obwodowy, dziedziniec, basteja, piwnica skrzydła południowego, piwnica skrzydła wschodniego, parter skrzydła południowego, parter skrzydła wschodniego. W urbarzu z 1578 r. znajduje się informacja, iż zamek otoczony był dwiema fosami. Z jednej strony za fosą były bagna i stawy, z drugiej Odra. Najstarszą częścią zamku, która została zachowana do dnia dzisiejszego jest pozostałość wieży piastowskiej. Obiekt został wzniesiony na wzgórzu i wybudowany na planie czworoboku. Jego wymiary wynoszą 9,30 mx9,45 m, grubość ścian stała wynosi 1,3 m. Odnotowano występowanie czterech przypór o szerokości ok. 0,95 m i takiej samej długości.

Sto lat po siejącej śmierci i zniszczeniu wojnie trzydziestoletniej (1618-1648) Śląsk stał się areną nowej rywalizacji – tym razem o przewagę w dominacji mocarstw Austrii i Prus na terenach Śląska. W owym czasie właścicielem Koźła (od 1617 roku) był Andrzej Kochcicki – jako jeden z najbogatszych ludzi na Górnym Śląsku stał się prywatnym właścicielem stanowego państwa kozielskiego i ościennych posiadłości. Jako protestant wybrał się z poselstwem na dwór Zygmunta III Wazy, prosząc go o zachowanie granicy polsko-śląskiej oraz nieangażowanie Polski w konflikt po stronie katolickiej. Rzeczypospolita pozostała neutralna, jednak doborowe oddziały lisowczyków poddano służbie cesarskiej. W 1626 r. na Śląsk wkracza armia duńsko-saska. Kochcicki, licząc na to, że protestanci ostatecznie zwyciężą, poddał Koźle wojskom Ernsta von Manswelda. Duńczycy potraktowali nadodrzański gród jak miasto zdobyte, niszcząc je i plądrując. W 1628 roku sąd w Wiedniu uznał go zaocznie za winnego zdrady stanu, a po schwytaniu w 1633 roku Kochcicki został osadzony w twierdzy i po roku zmarł (niektóre źródła podają, że został publicznie ścięty).

Zaniedbany system fortyfikacyjny zaliczany do drugiej rangi twierdz austriackich po wydarzeniach wojennych zmusił Austriaków do modernizacji twierdzy, budowy urządzeń fortyfikacyjnych i kilku budynków koszar. Przekształcenie miasta w twierdzę nie pomogło cesarzowej Austrii.

Po przegranych wojnach śląskich, zgodnie z ustaleniami traktatów pokojowych, musiała oddać Prusom Śląsk, a w konsekwencji Twierdzę Koźle. Wkroczenie na ziemie śląskie młodego

Fryderyk II Wielki, spowodowało przyspieszenie budowy silniejszych fortyfikacji obronnych twierdz, przejętych z rąk austriackich, to jest: Głogowa, Wrocławia, Brzegu, Nysy, Kłodzka. Modernizację twierdzy kozielskiej król powierzył generałowi Gerhardowi von Walrawemu. Zadanie polegało na przebudowie twierdzy z gwiazdy na planie ośmioramiennym na pięcioramienną, z kleszczami odciętymi w każdym z naroży. Pomiedzy narożami miał znajdować się rawelin. Przystąpiono do burzenia szpitala wraz z kościółkiem przy ulicy Raciborskiej, zburzono klasztor Minorytów i kościół zakonny przy Odrze, zlikwidowano cmentarz, ogrody i kilka domów w pobliżu Bramy Raciborskiej. Fortyfikacje nie były jeszcze gotowe, kiedy Maria Teresa w 1744 zapowiadała odbicie Śląska. Był wał główny, fosa, jeden rawelin, umocnienia przedmościa oraz trzy budynki koszarowe dla dwóch batalionów. Według źródeł kłopoty finansowe wstrzymały budowę koszar, a środki na ten cel przerzucono na budowę fortyfikacji. Twierdza nie została należycie przygotowana do odparcia ataku wojsk austriackich. W 1745 roku miasto przejęli Austriacy i kontynuowali prace, wznosząc pozostałe raweliny. Umocnienia były solidne, gdyż po trzech miesiącach wojska pruskie, chcąc odbić twierdzę, nie mogły jej sforsować. Prusacy musieli podjąć regularne oblężenie i ostrzałem artyleryjskim doprowadzić do pożarów, a to z kolei było powodem kapitulacji garnizonu austriackiego. W wyniku ostrzału artyleryjskiego uszkodzony został kościół parafialny. Bombardowanie miasta było z rozkazu dowództwa pruskiego (generała Walrawe), gdyż przy zajęciu miasta przez Austriaków kilku mieszczan okazało im swoje poparcie. Austriacy nigdy już nie zdołali odbić Koźła. Miasto – Twierdza znowu była w rękach pruskich. Ponownie przystąpili do rozbudowy fortyfikacji. W 1751 roku kupcy węgierscy założyli w mieście składnicę soli potasowej. Instrukcja wojskowa nakazywała wzmożone kontrole przy bramach wjazdowych w dni targowe. Wozy handlarzy były przeszukiwane, by do miasta nie przemycano żołnierzy lub ludzi uzbrojonych. Przed zmierzchem trzeba było zamykać targi. Na przestrzeni kilku lat powstała Reduta Większycka i dwie kazamaty. Zbudowano most na Odrze. Ponieważ grunty w Koźlu należały do podmokłych, to prace kontrminerskie zostały znacznie ograniczone. Opalisadowano twierdzę, wybudowano w reducie przedmościa półkolistą kazamatę (w kształcie podkowy), na kozielskiej wyspie zbudowano nowe kazamaty dla załogi twierdzy i na magazyn mąki. Powstała piekarnia, wzniesiono murowane koszary. Generał Lindner wprowadził swoje projekty modernizacji twierdzy i usunął wewnętrzne wały, utworzył bastiony: raciborski, reńskowiejski, większycki i rogowski, a przed Bramą Odrzańską znalazł się nowy bastion odrzański. Zaproponował budowę kolistej wieży artyleryjskiej. Nie była to wierna kopia wieży Montalemberta, a jej modyfikacja. Wieża miała pierwotnie stanąć pośrodku wyspy odrzańskiej (jako jej śródszaniec). Decyzją Lindnera Fort Fryderyk Wilhelma zbudowano jako samodzielne dzieło zewnętrzne (jej budowę ostatecznie zakończono w 1829 roku).

Dla znawców fortyfikacji twierdza kozielska jest rzadkim przykładem twierdzy kleszczowej zbudowanej w epoce fortyfikacji bastionowej. Wyjątkowość twierdza zawdzięcza ilości i różnorodności kazamat (budowli bomboodpornych na ostrzał moździerzowy). Z chwilą przejęcia Koźła przez armię pruską zaistniała potrzeba stałego miejsca kultu religijnego. Na ten cel wyznaczono ewangelikom jedno z pomieszczeń na pierwszym piętrze kozielskiego ratusza. Budynek władz miejskich na kozielskim rynku posiadał 2 pietra, było w nim 6 pomieszczeń, w których mieściły się kancelarie władz i sala posiedzeń rady miejskiej. W 1786 roku zdecydowano się na budowę świątyni za Bramą Raciborską i wykopano fundamenty pod kościół.

Miasto Kędzierzyn-Koźle formalnie istnieje od 1975 r., kiedy to na mocy aktu administracyjnego z dnia 15 października 1975 r. do Kędzierzyna włączono pobliskie miejscowości takie jak: Kłodnica, Koźle i Sławięcice. Było to wynikiem decyzji członków aparatu partyjnego tutejszego terenu, którzy mieli poparcie sztabu kierowniczego miejscowych zakładów przemysłowych. Ponadto w powiecie kozielskim znajdowały się gminy: Bierawa, Cisek, Gościęcín, Pawłowiczki, Polska Cerekiew i Reńska Wieś. 28 maja 1975 r. wprowadzono w życie nowy – dwustopniowy administracyjny podział kraju, który znosił istniejące dotąd powiaty. Koncepcja połączenia i jednocześnie utworzenia nowej aglomeracji została zaopiniowana pozytywnie. W rezultacie

sytuacja gospodarcza była korzystniejsza. Łączny budżet czterech miast dał nadwyżkę. Zakłady oferowały także większą ilość miejsc pracy niż było chętnych do jej wykonywania. Kędzierzyn-Koźle, położony w województwie opolskim, wiezie prym pod względem zajmowanej powierzchni (123,4 km kw.). Pod koniec 1975 r. liczba mieszkańców wynosiła 69 285. Zgodnie ze Statutem herbem gminy jest wizerunek trzech czarnych głów kozłów ze złotymi rogami umieszczonych na tarczy. Geograficznie rejon Kędzierzyna-Koźła należy do Kotliny Raciborskiej, wchodzącej w skład Niziny Śląskiej. Przeważa krajobraz wysoczyzny morenowej oraz dolina Odry. Oczywistym jest, że początki funkcjonowania w nowo utworzonym organizmie miejskim nastęrczały mieszkańcom wielu kłopotów. Prawie 1000 letnią tradycję średniowiecznego Koźła złączono z – jakby nie patrzeć – nowoczesnym Kędzierzynom, gdzie pręźnie rozwijał się przemysł chemiczny i który posiadał więcej obiektów sportowych, usługowych i kulturalnych. Często jednak wśród mieszkańców dało się słyszeć głoś narzekania przede wszystkim na komunikację i niedostępność niektórych artykułów spożywczych. W Koźlu też ulokowano większość urzędów. Dwuczłonowe miasto było niezintegrowane przestrzennie. Między większymi osiedlami istniały odległości kilkunastu kilometrów. Okazało się, że charakterystyka poszczególnych jego części również była skrajna. Występował podział na typowo miejską i typowo wiejską. Trzeba było dziesiątek lat na przysłowiowe „dotarcie się” i rozwiązanie zaistniałych problemów. Nazwy ulic wymagały konieczności zmiany, żeby się nie powtarzały. Wyodrębniono dzielnice i nadano im nazewniczą identyfikację: Stare Miasto, Zachód, Rogi, Kłodnica, Pogorzelec, Śródmieście, Azoty, Blachownia, Cisowa i Sławięcice. Dzięki zaangażowaniu samorządu, pracowitości, wysokiemu poziomowi kultury i wykształcenia mieszkańców miasto miało jak na swe trudne czasy świetny potencjał społeczno-gospodarczy. Umocowały się następujące branże: spożywcza, transportowa, budowlana, przemysłowa, motoryzacyjna i podmioty usług lekarskich. Ówczesne władze Kędzierzyna-Koźła realizowały swoją wizję jego rozwoju poprzez strategię rozbudowy kombinatów chemicznych. Od 2014 r. po dziś dalszą kadencję urzędu Prezydent Miasta sprawuje Sabina Nowosielska. Miastu przyświeca hasło: KĘDZIERZYN-KOŹLE MIASTO MOŻLIWOŚCI. Partnerstwo, inwestycje, przedsięwzięcia, doniosłe wydarzenia kulturalne i sportowe oraz osiągnięcia w różnych dziedzinach przez 45 lat z pewnością są naszą wizytówką.

